

Vzgojni pristop Marie Montessori

Tako kot smo različni ljudje, tako je potreben svojevrsten vzgojni pristop do vsakega otroka, pa ne le njega, marveč tudi do odraslega, saj je čas za vzgojo do konca življenja. Vendar ima vzgoja nedvomno najmočnejši vpliv na človeka in njegov tek življenja v času njegovega otroštva. Če bi primerjali njegovo življenje s podobo hiše, bi dejali, da je vzgoja pri majhnem otroku podobna vlivanju temeljev hiše. In vsakdo bi rad, da bi njegov otrok postal trdna in srečna osebnost, ki bi se znašla v tem svetu nasprotij in bi kljubovala vsem nevarnostim ter dosegla namen, za katerega je ustvarjena.

Mnenja, kdo je primeren za vzgojitelja, se v časovnih obdobjih spreminjajo. Nekaterim je dovolj, da se otroci le "pazijo", pa bodo zrasli sami od sebe. Drugi mislijo, da je potrebno otroka zadovoljiti v vsem, kar mislijo, da je zanj dobro. Vsi smo pa na tem, da kaj hitro postanemo vzgojitelji, tako ali drugače. Maria Montessori je s svojim vzgojnim pristopom pokazala na pomembnost vzgojitelja in z njim povezanega pogleda na samo vzgojo in subjekte, ki sodelujejo pri njej.

Maria Montessori (1870-1952) je pogumno začela spreminjati pogled na šolo, učenje in vzgojo v začetku 20. stoletja. Takratna predstava o izobraževanju je bila: učitelj ima določeno znanje, ki naj ga preda otrokom, ti pa naj se ga naučijo, besedo za besedo. Otroci so bili v šoli, da bi se usposobili za življenje in prej ko so bili usposobljeni za kakšno delo, bolje je bilo. Do takrat so pa morali molčati in predvsem ubogati.

Montessorijeva je pokazala, da imajo otroci svoj svet, v katerem imajo pravico živeti. Njihov svet je drugačen in dobro bi bilo, je

bila ona prepričana, se od njih kaj naučiti, predvsem pa jih spoštovati. Njeno odkritje otroka kot drugačnega od odraslega v več vidikih je vir navdiha tudi za današnje vzgojitelje in vzgojne programe, ki nastajajo ali se spreminjajo. Zagotovo je njen prispevek možno opaziti pravzaprav po celem svetu. Vzgojne igrice, pohištvo po meri otrok, učenje z raziskovanjem in odkrivanjem, svetle učilnice, učitelji, ki imajo čas poslušati in opazovati - vse to dolgujemo tudi njej. Poleg tega pa ji dolgujemo tudi mnoge poglede, ki jih danes želijo privzgojiti vsakemu učitelju in vzgojitelju: na primer, da se otroci že od rojstva želijo učiti, da uživajo, če lahko sami odkrivajo svet okoli sebe, da se bolje učijo, če imajo za to primerne vzgojne pripomočke.

Kot dobro poznani prvi zdravnici v Italiji, znanstvenici in borki za ženske pravice je bila Marii Montessori zaupana skrb za otroke iz San Lorenza, revnega predmestja Rima. 6. januarja 1907 je zanje odprla Otroško hišo (Casa dei Bambini), kot jo je poimenovala. V njej je zbrala okoli 40 otrok. Ni se prvič srečala z vzgojo otrok. Poleg svojega nezakonskega sina, ki ga je zaradi situacije, v kateri se je znašla, dala v skrb drugim, se je srečala z otroki s posebnimi potrebami. Proučevala je različne možnosti, da bi zanje odkrila pot dostojnega življenja, ne samo na telesnem področju, temveč tudi na duševnem. Prav delo z njimi je bilo začetek njenega življenjskega vzpona na področju vzgoje. Dosegala je izjemne rezultate, saj so otroci s posebnimi potrebami dosegali, predvsem s pomočjo čutnih pripomočkov, visoke učne uspehe. In s tovrstno dobro izkušnjo se je podala na pot novemu izzivu. Zanimalo jo je,

kakšne rezultate bodo šele dosegali zdravi otroci. V svojih visokih pričakovanjih ni veliko odstopala od realnega stanja, saj so le nekaj časa po odprtju njene Hiše otrok plašni, nezainteresirani in žalostni otroci postali ukažljivi, vedri, mirni, zadovoljni in srečni. To dejstvo je presenetilo javnost. Hiša otrok je postala zanimiva in deležna mnogih obiskov. Maria Montessori zaradi obilice drugega dela ni bila ves čas prisotna v Hiši otrok. Upravnikovi ženi, ki po poklicu ni bila učiteljica, je naročila, naj otroke le nadzira, ne poučuje. Tako je imela Maria priložnost opazovati spontano igro otrok, kadar je prišla mednje. Na razpolago jim je dala svoje učne pripomočke, ki je nekatere povzela po predhodnikih, predvsem J. Itardu in E. Segiunu, znanstvenikih na področju dela s prizadetimi otroki. In prav iz opazovanja otrok v prvi Hiši je začela razvijati svojo metodo. Spoznala je, da otroci najbolje vedo, kako naj se učijo. Ni imela namena ustvarjati pedagogike, niti metode ali vzgojno-izobraževalnega sistema. Želela je le razumeti otroka. Vendar je s svojimi odkritji obrnila način pedagoškega razmišljanja: proces učenja se ne začne pri odraslem, ampak pri otroku. Otrok nosi namreč sam v sebi željo po delovanju. Ne deluje zato, da bi zaključil neko delo, zaradi dobička ali rezultata, marveč da bi razvijal svoje sposobnosti in tako gradil in razvijal samega sebe - svoje duhovne, duševne in telesne zmožnosti. Vse to se lahko dogaja njemu v prid, če mu odrasli priskrbi take vrste okolje, v katerem otrok najde pripomočke, ki podpirajo njegov razvoj, in seveda odrasle in druge, ki spoštujejo njegove napore in ga razumejo v njegovih notranjih potrebah.

Pri vzgojnem delu, kot ga je zastavila Maria Montessori, so pomembni trije dejavniki vzgoje: otrok, okolje in učitelj/vzgojitelj. Okolje je eden od pomembnih dejavnikov, ki mu daje posebno težo, večjo, kot so jo dajali njeni pedagoški sodobniki.

Pogled na otroka

Maria Montessori je branila ne samo pravice žensk, ki so bile v njenem času manjvredne v več pogledih, ampak predvsem pravice otrok od rojstva dalje. Njeno spoznanje, da ima otrok posebne zmožnosti, da se lahko razvija, a da je večkrat nemočen in nerazumljen v rokah in v očeh odraslih, jo je gnalo, da bi ljudem razkrila skrivnosti otroštva. "Otrok ni prazna posoda, ki jo moramo napolniti. Ne, otrok je tisti, ki zraste v odraslega in ni ga človeka, ki se ne bi razvil iz otroka, kar je vsak od nas nekoč bil" (Srčkajoči um, 53). V svoji zadnji knjigi *Srčkajoči um*, ki jo je napisala pred smrtjo in v kateri je zajela svoja ključna odkritja, je tudi zapisala: "*Koncept novega izobraževanja temelji na skrbi za živa bitja in se razlikuje od vseh prejšnjih konceptov. Nič več ne izhaja iz kurikulumov. Izobraževanje se mora prilagoditi življenju in se sprijazniti z njegovimi dejstvi. V luči tega prepričanja tudi izobraževanje novorojenčkov nenadoma postane izredno pomembno. Res je, da novorojenčki še ne morejo ničesar narediti, da jih ne moremo učiti v običajnem pomenu besede. Novorojenčki lahko postanejo predmet našega proučevanja, ki se ga moramo lotiti, da bi lahko ugotovili, kakšne so otrokove osnovne potrebe. Gre za način opazovanja, ki smo se mu posvetili mi. In to ne brez razloga. Naš namen je ugotoviti, kakšni so zakoni življenja, kajti če hočemo življenju uspešno pomagati, moramo nujno poznati zakone, ki mu vladajo. Tudi ni dovolj, da te zakone samo poznamo. Če bi se ustavili pri tem, bi ostali izključno na področju psihologije ... Ureditve družbe je potrebno spremeniti na tak način, da bo delovala skladno s posledicami, ki izhajajo iz prepričanja, da je življenje treba varovati. Vsi smo poklicani, da pomagamo.*" (Srčkajoči um, 51).

Otroku pripisuje velike dosežke in razbija stare predstave o materinstvu. Včasih so namreč rekli, da je mati tista, ki oblikuje otroka, saj ga ona uči hoditi in govoriti. Vendar

Montessorijeva trdi, da tega pravzaprav ne naredi mati. Otrok sam je tisti, ki iz svoje okolice vsrkava, kar potrebuje, on je tisti, ki se razvija v odraslega prihodnosti. S tem ni želela zmanjševati avtoritete staršev in vzgojiteljev. Dala jim je pa pomembno vlogo potrebne pomoči otroku v oblikovalcu primerne okolja, v ozračju sprejemanja, varnosti in ljubezni do otroka.

Razvoj otroka je podobno kot drugi tudi ona videla v različnih obdobjih rasti oz. zorenja. Življenje od otroštva do odraslosti je razdelila na štiri obdobja. Prvo obdobje traja od rojstva do šestega leta starosti. Delimo ga na dve podobdobji, od rojstva do treh let in od treh do šestih let. Od rojstva do treh let je način mišljenja otroka takšen, da se mu odrasel človek zelo težko približa, kar pomeni, da nanj ne more imeti nobenega neposrednega vpliva. Temu obdobju namenja v knjigi *Srkajoči um* posebno pozornost, ker se ji ta leta zdijo temeljna. Čeprav je obdobje od treh do šestih let podobno tej prvi polovici, se vendarle razlikuje od njega po tem, da je otrok že bolj dovzeten za vplive odraslih. Otrok se v tem obdobju zelo spremeni, tako fizično kot na umskem področju. Drugo obdobje traja od šestega do dvanajstega leta. Za to obdobje je značilna rast, umirjenost otrok ter neka stabilnost. Tretje obdobje traja od dvanajstega do osemnajstega leta. Ker so spremembe v njem tako zelo velike, nas to obdobje spominja na prvo obdobje. Telo v tem obdobju doseže fizično zrelost. V četrtem obdobju, ki je podobno drugemu, je čas študija. Montessorijeva primerja vzporedno s temi obdobji načine šolanja in psihofizične obremenitve otrok. Skeptična je predvsem do šole, v kateri morajo učenci nedejavno poslušati in to v obdobju, ko se njihova življenjska energija usmerja v njihov fizični razvoj in niso sposobni pasivnega sprejemanja drugih in sveta. Pravi: "Samo zaradi poslušanja besed še noben mlad človek ni dozorel. Samo

praktično delo in izkušnje vodijo mlade v zrelost" (*Srkajoči um*, 59).

Kot znanstvenica je znala dobro opazovati in primerjati stvari in življenja med seboj. V primerjavi z drugimi živimi bitji je otrok ob rojstvu in nekaj časa po njem videti dokaj nebogljen. Kot da najprej ni ničesar, čez kakšno leto pa otrok že prekaša vse ostale živalske vrste. Ugotavlja, da prav zaradi tega pri človeku ne gre samo za nek razvoj, ampak za samoizgradnjo. Zato pojmuje vsako konstruktivno otrokovo dejavnost kot delo. Za to je potreben posebne vrste um. Otrok do tretjega leta deluje s pomočjo tega uma na nezavedni ravni, nato do šestega na zavedni ravni. Nato ta njegova zmožnost počasi izzveni. Otrok ima inteligenco tega nezavednega tipa in prav to je tisto, kar mu omogoča njegov čudovit razvoj. Vase vsrkava vse vtise iz okolice, ki ga tudi oblikujejo. "V njem se utelesijo. Otrok ustvari svoje lastne 'umske mišice', pri čemer uporablja, kar najde v svoji okolici. To vrsto mišljenja smo poimenovali srkajoči um." (*Srkajoči um*, 62). Zato lahko rečemo, da je otrok res izreden, saj se uči tako jezika, pridobiva vse kulturne navade in drugo preprosto le s tem, da živi, kar velja predvsem za njegova prva leta življenja.

V obdobju otroštva otroka v določenih obdobjih pritegnejo različne stvari. V nekem strnjenem času je otrok posebej dojemljiv za določene dražljaje do te mere, da ostali stopijo v ozadje. Pravimo, da poseduje različna občutljiva obdobja. Njegovo zanimanje za določeno stvar traja nek omejen čas. V tem času z lahkoto pridobi določene spretnosti (na primer shodi, postane čist, pridobi notranji in zunanji red) in navade. Ko njegova občutljivost za določene stvari izgine, se več ne povrne. Za pridobitev novih spretnosti mora kasneje vložiti več truda in navora. Pri njegovem delu, samoizgradnji, sodeluje njegovo celotno telo, na poseben način roka, ki

jo je Maria poimenovala orodje inteligence. Materiali, stvari, s katerimi se otrok zaposli, naj bi to njegovo notranje delo podpirali, ga spodbujali. Otrok sam začuti, kdaj mu okolje prinaša ravnopravno hrano zanj. Otrok se uči preko gibanja. Poleg tega ga v obdobju otroštva privlačijo majhni predmeti in detajli (1,5-4 leto), osupel je nad jezikom in govorom, zato je zanj takrat možen hiter razvoj govora (1,5-3 let), privlačijo ga realne stvari (2-4 leto), je občutljiv za red, stalnost navad in običajev (2-6 let), se zanima za pisanje (3,5-4,5 let) in ima veliko željo po branju (4,5-5,5 let). V ranem otroštvu je otrok tudi naravno dovzeten za učenje in pridobivanje lepih navad. Za reagiranje v določenih situacijah ga moramo pripraviti že prej, mu določeno obnašanje in reagiranje prej predstaviti, ne šele na licu mesta ali ko se je v svoji nevednosti že "zmotil". Če otroku v določenem obdobju ne ponudimo zanj primernih stvari ali mu le-te odvzamemo, se lahko zgodi, da postane zelo uporen, trmast, jezen. Zdi se, kot da bi mu odtegnili hrano, ki bi mu prinesla za njegovo obdobje ravnovesje v razvoju in zdravje. Prav pri tem naj omenim, kako so se ljudje čudili (in se še danes) trditvi Marie Montessori, da je optimalno obdobje za učenje branja in pisanja že v predšolskem obdobju. Otrokom je ponudila didaktični material, t. i. peščene črke, lesene ploščice, na katerih je bil prilepljen brusni papir (ali pesek) v obliki črk. Otroci so vedno znova drsili po oblikah črk, izgovarjali njihove glasove in iskali besede, v katerih se pojavijo določeni glasovi. Poleg tega so urili na različne načine svojo roko za držanje pisala. Tako so skoraj vsi otroci v njeni Hiši otrok začeli pisati in brati še pred vstopom v šolo. V to niso bili prisiljeni, ampak so jo za to sami prosili.

Na splošno se govori, da so otroci nemirni, da ne zdržijo dolgo časa pri miru, da potrebujejo veliko stvari, s katerimi se lahko za-

poslijo. Vendar je ona posegla tudi v ta način razmišljanja. Večkrat je opazovala otroke, ki so določeni dejavnosti intenzivno posvetili svojo pozornost, zbranost in čas, ne da bi se pustili motiti zunanjim vplivom. Po taki dejavnosti so postajali mirni, zadovoljni, ustrezljivi, poslušni. To se je zgodilo tedaj, ko so lahko svobodno izbrali in našli določeno stvar v okolju, ki je povsem pritegnila njihovo pozornost. Temu pojavu pravi Maria polarizacija pozornosti. Ti trenutki so podobni notranji spreobrnitvi in vodijo otroka k njegovi pravi naravi, ki ne pozna raznih odklonov, kot so na primer, jeza, neposlušnost, ihtavost. Tak otrok se imenuje normaliziran. In takega sadu si želimo vsi. Montessorijeva vidi pot do tega, ko pravi: "Človeško bitje je celota, njegova enotnost pa se mora izgraditi in oblikovati preko izkušenj v resničnem svetu, h katerim ga vodijo zakoni narave" (Srkažič, 2011). K temu spada še spontan pojav discipline. Vendar je prava disciplina možna le, ko damo otroku svobodo. S tem je mišljena svobodna izbira dela v pripravljenem okolju. Takoj ko najde otrok svoje delo, se v njem zberejo vse energije potrebne za delo in otrok se preko zunanje aktivnosti tudi notranje umiri. Njegov red pri delu postane nekako odsev notranjega reda, harmonije, ki se pri takem delu ustvari.

Nihče ne more nadomestiti otrokovega napora pri njegovem življenjskem delu. Iz njegove želje po samostojnosti, po neodvisnem delovanju brez pomoči odraslega je izpeljano pomembno vodilo vzgojnega dela po načelih Marije Montessori, oblikovano iz otrokovega stališča: "Pomagaj mi, da naredim sam".

Pripravljeno okolje

Okolje, v katerem naj bi živel otrok, naj bi bilo skrbno pripravljeno, da bi lahko otrok v njem dobil potrebno hrano za razvoj. Na otroka ne moremo imeti neposrednega vpli-

va, saj mu to onemogoča njegova narava. Lahko pa mu pripravimo okolje. Del okolja je tudi odrasli z vsem, kar je, saj je otrok sposoben neposrednega odnosa do ljudi in stvari, ki se ga globoko v notranjosti dotikajo in postajajo del njega. Zato je vsakemu otroku najdragocenejši rodni kraj in stvari iz nje-

gove otroštva, saj so postali del njega, so mu domači in blizu. Značilnosti okolja montessori učilnice naj bi imele sledeče komponente (prim. A Modern Approach, 51-74):

1. Svoboda pomeni, da si lahko otrok svobodno izbira materiale na policah, socialne odnose, čas in kraj dela. Samo v ozračju



Andreja Muha: Kam je odšel smeh, 2004, oljni pastel, 30 x 21 cm.

svobode se nam lahko otrok odpre. Prava svoboda je posledica razvoja - notranjega razvoja, ki otroka vodi v smeri samostojnosti, volje in discipline, vse to pa je bistveno za svobodo. Kako lahko otroku pomagamo pri tem razvoju:

- vse, kar lahko otrok lahko naredi sam in si želi sam, naj naredi sam, pomagamo mu le, če je to potrebno;
 - otroka spodbujamo, da dejavnost, ki si jo je izbral, dokonča in pospravi;
 - otroku omogočimo konstruktivno delo;
 - odrasli otroku postavi jasno mejo med konstruktivnim, dobrim in destruktivnim, asocialnim.
2. Struktura in red pomeni, da imajo stvari svoje mesto. Vzgojitelj ustvarja okolje, ki ni statično, vendar je urejeno, kar je v pomoč otrokom, ne rigidnim odraslim.
 3. Realnost in narava sta potrebni, da lahko otrok notranje osvoji naravne meje, zakonitosti, ki vladajo v naravi. Tako ga osvobodimo iluzij in fantazije. V sobi zanj pripravimo realne stvari (tekočo vodo, pravo pomivalno korito, pravo sadje...). Ker je na polici le po en primerek določenega materiala, se otrok uči čakati in postajati potrpežljiv. Tudi rože in skrb za živali pomagajo otroku vstopati v realen svet in v svet narave. Zanj pripravimo tudi razne poskuse, ki jih lahko kasneje sam samostojno izvede in opazuje.
 4. Lepota in ozračje, ki spodbujata k spontanemu in pozitivnemu odgovoru na življenje. Prava lepota temelji na preprostosti. V sobi naj ne bo ne preveč ne premalo stvari, vse dobre kakovosti, skrbno in mikavno pripravljeno kot dobra načrtovana razstava.
 5. Didaktični materiali, ki jih predstavljamo otroku v določenem obdobju, ko vidimo, da so zanj primerni. Vendar jim včasih dajemo prevelik pomen. Če otrok v okolju ne čuti ljubezni, spoštovanja, svo-

bode, potem tudi materiali ne morejo služiti svojemu namenu. Materiali so v učilnici montessori izbrani in imajo določene značilnosti: stopnjujejo se od preprostega k zapletenemu, od konkretnega k abstraktnemu, vsebujejo določeno izolacijo lastnosti ali problema, posredno pripravljajo otroka na zahtevnejša dela, s katerimi se bo še srečal. Kontrola napake pogosto v samem materialu otroku omogoča samostojno delo. Kasneje postane kontrola napake otrok sam s svojimi zmožnostmi skrbnega opazovanja, primerjanja, prirejanja, analiziranja in sintetiziranja.

6. Razvoj življenja v skupnosti je osnovan na delu v istem prostoru, ne pa v sočasnosti istega dela, ne glede na zmožnosti in starost otrok. Socialni čut se v tem obdobju razvija predvsem posredno, z delom, ki vodi v samodisciplino. Šele nato je primerno otrokom ponuditi skupno, kolektivno disciplino. Temu je namenjeno vsakodnevno gibanje na črti in igra tišine, ki sledi. Otroci z veseljem sodelujejo pri teh dejavnostih, če se v to ne čutijo prisiljene, ker pogosto sami po sebi še niso zmožni iziti iz sebe.

V učilnici montessori so zastopana različna področja, ki vsebujejo raznolike materiale, pripravljene ponavadi na pladnjih ali na takšen način, da jih lahko otrok samostojno prenese in se z njimi zaposli. Ta področja so: vsakdanje življenje, zaznavanje, jezik, matematika, umetnost in znanost.

Vloga odraslega, vzgojitelja

Vloga vzgojitelja je v montessorijini pedagogiki posebna. Vzgojitelj ne posreduje znanja, ampak pripravlja okolje. In tudi sam je del okolja. Njegova glavna naloga je opazovanje otrok in njihovega dela. Predvsem opazuje kako, na kakšen način in s kakšno intenzivnostjo se lotevajo svojega dela. To mu pomaga pri svetovanju, pripravi novih

materialov zanje, osebnem pristopu, odločitvah kdaj in kako pristopiti ter otroku ponuditi pomoč. Je zgled otrokom in vir znanja. Omogoča odnos med otrokom in okoljem, ter natančno predstavlja delo z materiali. Kot vzgojitelj naj bi si pridobil držo Janeza Krstnika, ki je v Jezusu prepoznal Odrešenika in se je čutil pred njim majhnega, tistega, ki se mora manjšati, da bi lahko On rasel. *“Vemo, da je najtežji del dela z otroki v skupini omogočiti notranjemu učitelju, da usmerja otroka. Lahko je poudarjati svoj lasten načrt, dajati prevelik pomen matematiki, jeziku, usmerjati v hitre rešitve, namomestiti otrokovo voljo z naši voljo. Tako težko pa se je zdržati pretiranega usmerjanja otrok, opazovati brez presojanja, čakati na otroka, da se nam razkrije. Vendar pa vidimo vedno znova in znova, če spoštujemo notranjega učitelja v otroku, potem se razvije otrokova osebnost, ki nas preseneča – ki gre preko tega, kar bi lahko mi predvideli, usmerjali ali napovedali,”* pravi dr. Sharon Dubble, profesorica na Loyola College v Marylandu.

Včasih je način gledanja Marie Montessori nekaterim tuj, morda odbijajoč toliko časa, dokler ji ne pritrdijo v njeni osnovni naravnosti in privrženosti do otroka. Postati otroku vzgojitelj je drznost, milost in pogum, ki zahteva sestop s trona vsemogčnosti v globine otroka, odprtega življenju. Postati vzgojitelj montessori ne zadeva le znanja o otroku, o didaktičnih materialih in o metodi sami, temveč tudi notranje spreobrnjenje v načinu življenja in razmišljanja, kot predlaga Montessorijeva. Ker je vsak otrok unikat in enkratno, tako naj bi bil tudi naš odnos do vsakega otroka edinstven, primeren za njegovo dobro.

V okviru Uršulinskega zavoda se je leta 2002 v Ljubljani odprl Angelin vrtec, ki v celoti deluje po montessorijinih vzgojnih načelih. V vrtec lahko sprejmemo 66 otrok v starosti od treh do šestih let. V treh oddel-

kih so heterogene skupine. Poleg osnovnih področij se otroci srečujejo v atriju, ki je namenjen verski vzgoji pod imenom Kateheza Dobrega pastirja. Že Maria Montessori je osnovala prvi atrij, ki sta ga kasneje razvijali njeni učenki Gianna Gobbi in Sofia Cavalletti. Otroci so namreč zelo odprti duhovnemu in duhovne stvarnosti sprejema celostno, brez pridržkov in jih dojema v bistvu. Atrij je osnovan na osnovnih principih pedagogike montessori. V njem je zastopano področje vsakdanjega življenja, svetopisemske geografije, Jezusovega otroštva, prilike, liturgija, molitveni kotiček. Za otroka je atrij prostor, kjer lahko dejavno vstopa v življenje Cerkev, spoznava predmete, znamenja, ki ga vodijo k pozornosti v obredih Cerkev, ko je pri njih prisoten. Hkrati ima tu dovolj časa in priložnosti, da se v svojem tempu poglablja v duhovne resničnosti. Vse to ga vodi k čudenju in molitvi, skupaj z odraslimi, ki ga spremljajo in vodijo.

K pozornosti na to, kaj se dogaja pri vzgoji in z vzgojo smo povabljeni vsi odrasli, eni v manjši, drugi v večji meri. Maria Montessori je želela spremeniti svet v boljšega in prispevati svoj delež k večanju miru v svetu. Začela je pri otroku, ker je v njem odkrila ključ za uresničenje svoje želje. Danes se čutim nagovorjena tudi sama, da bi svet z mano in za mano postajal lepši in boljši.

Viri in literatura:

- Pollard, M. 1997: *Maria Montessori*. Celje: Mohorjeva družba.
- Montessori, M. 2006: *Srkajoči um*. Ljubljana: Uršulinski zavod za vzgojo, izobraževanje in kulturo.
- Lillard, P. P. 1998: *Montessori - a modern approach*. New York: Schocken books.
- Kordeš Demšar, M., Cerar, M. 2003: *Montessori metoda v katehezi predšolskih otrok*. Zaključna naloga. Teološka fakulteta v Ljubljani: Teološko pastoralna šola.
- Kordeš Demšar, M. 2003. *Angelin vrtec - Program Montessori vrtca*. Ljubljana: Uršulinski zavod za vzgojo, izobraževanje in kulturo.